

Олександра Васильчишин

доктор економічних наук, професор,
Західноукраїнський національний університет,
м. Тернопіль, Україна
o.vasylchyshyn@wunu.edu.ua
orcid id: 0000-0002-9948-5532

ФІНАНСОВІ ЗЛОЧИНИ У ПЕРІОД ВІЙНИ ЯК ЗАГРОЗА НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ

Oleksandra Vasylchyshyn

Doctor of Economic Sciences, Professor,
West Ukrainian National University,
Ternopil, Ukraine

FINANCIAL CRIMES DURING WARTIME AS A THREAT TO UKRAINE'S NATIONAL SECURITY

Анотація. У даній науковій праці досліджується вплив фінансових злочинів (відмивання грошей, ухилення від сплати податків, шахрайство, корупція, тіньові ринки) на економічну безпеку України, які становлять серйозну загрозу національній безпеці, підриваючи стабільність фінансової системи держави, зменшуючи її доходи, сприяючи тіньовій економіці та відволікаючи ресурси від законних сфер. Для дослідження стану виявлення та розслідування фінансових злочинів задля забезпечення національної безпеки держави використано низку загальнонаукових і спеціальних методів дослідження, зокрема: аналіз, синтез, індукцію, дедукцію, абстрактно-логічний метод, порівняльний метод та метод узагальнення.

Метою даного дослідження є аналіз особливостей та специфіки здійснення фінансових злочинів (відмивання грошей, ухилення від сплати податків, шахрайство, корупція, тіньові ринки) у період війни як загрозу фінансовій безпеці держави, стан їх розслідування та визначимо наслідки впливу даного фактору на національну безпеку держави, виокремивши проблемні аспекти, що потребують вирішення.

В роботі обґрунтовано необхідність підвищення кваліфікації досудових органів щодо розслідування фінансових злочинів, а також необхідність, особливо у період війни, удосконалити процеси узгодження та підвищення оперативності перманентної співпраці правоохоронних органів із фінансовими інституціями держави. На основі статистичних даних доведено, що активність фіксації та відкриття проваджень за таким видом фінансового злочину як відмивання грошей є належною, проте низький показник вручених підозр (особливо у діяльності Бюро економічної безпеки) свідчить про наявність кадрових проблем, що негативно

впливає на протидію даного виду злочину. Доведено, що в українській практиці кількість кримінальних проваджень

Подальші наукові дослідження доцільно спрямувати на пошук оптимального підходу до вирішення питання професійного кадрового забезпечення правоохоронних органів, чіткого розмежування підслідності розслідування фінансових злочинів, вирівнювання показників фіксації фінансових злочинів (реєстрації) із врученням підозр та направленням до суду для забезпечення належного рівня національної безпеки України та належного рівня довіри зарубіжних країн, котрі підтримують нашу державу у стриманні збройної агресії російської федерації, відновлення територіальної цілісності.

Ключові слова: національна безпека, економічна безпека, фінансові злочини, корупція, шахрайство, відмивання грошей, тіньові ринки.

Abstract. *This scientific work examines the impact of financial crimes (money laundering, tax evasion, fraud, corruption, shadow markets) on Ukraine's economic security, which pose a serious threat to national security by undermining the stability of the state's financial system, reducing its revenues, promoting the shadow economy, and diverting resources from legitimate areas. The growth in the volume of financial crimes weakens economic sovereignty, complicates financial control, and creates conditions for criminal activity, which directly affects the country's defense capability and social stability during the Russian-Ukrainian war.*

To study the state of detection and investigation of financial crimes for the purpose of ensuring national security, a number of general scientific and special research methods, were used, in particular: analysis, synthesis, induction, deduction, abstract-logical method, comparative method, and generalization method.

The purpose of this study is to analyze the features and specifics of financial crimes (money laundering, tax evasion, fraud, corruption, shadow markets) during wartime as a threat to the financial security of the state, the status of their investigation, and to determine the consequences of this factor on the national security of the state, highlighting the problematic aspects that need to be addressed.

The paper substantiates the need to improve the qualifications of pre-trial authorities in investigating financial crimes, as well as the need, especially during wartime, to improve the processes of coordination and increase the efficiency of permanent cooperation between law enforcement agencies and state financial institutions. Based on statistical data from the Office of the Prosecutor General, it has been proven that the activity of recording and opening proceedings for such a type of financial crime as money laundering is adequate, but the low rate of suspects served with notices (especially in the activities of the Economic Security Bureau) indicates the existence of personnel problems, which negatively affects the fight against this type of crime. It has been proven that in Ukrainian practice, the number of criminal proceedings

Further scientific research should be focused on finding the optimal approach to solving the issue of professional staffing of law enforcement agencies, clearly delineating the jurisdiction of financial crime investigations, and equalizing the indicators of financial crime detection (registration) with the delivery of suspicions and referral to court to

ensure an adequate level of national security in Ukraine and an adequate level of trust from foreign countries that support our state in restraining the armed aggression of the russian federation and restoring territorial integrity.

Key words: *national security, economic security, financial crimes, corruption, criminal fraud, money laundering, shadow markets.*

У період війни російської федерації проти України важливим завданням держави, суспільства і кожного її громадянина є збереження національної ідентичності держави, збереження носіїв національної ідентичності України, збереження можливостей користування міжнародними й національними правами, забезпечуючи національну безпеку нашої держави. Національна безпека України – це захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз [1]. Тому, підтримуючи позицію автора першого проекту Декларації про державний суверенітет правознавця-міжнародника, професора Володимира Василенка [2], який наголошував, що національна безпека може знищуватися під впливом двох видів агресії, а саме збройної та гуманітарної, то до структури останньої вважаємо необхідно враховувати п'яту складову – економічну та досліджувати прояви внутрішніх та зовнішніх загроз саме в економічній безпеці, а точніше однієї з потужних її складових – фінансовій.

Нагадаємо, що під збройною агресією, за В. Василенком, слід розуміти застосування збройної сили державою (групою держав) проти суверенітету, територіальної цілісності, політичної незалежності іншої держави або народу (нації). Суть, мета збройної агресії – це фізичне знищення сторони проти якої чиниться збройна агресія. Наслідком такої агресії є тільки фізичне знищення нації, тобто при збереженні частини носіїв національної ідентичності держава згодом відновиться й зможе повернути свій суверенітет й незалежність, навіть територіальну цілісність. Гуманітарна агресія є набагато менш помітною, проте переслідує чітку мету – ліквідацію національної ідентичності «ворога» (сторони, на яку направлена агресія). Наслідок: об'єкти, по яким завдаються удари на гуманітарному фронті, повинні бути знищені не фізично, а морально. Як правило, гуманітарна агресія розтягнута не тільки в часі, а й просторі й здійснюється через такі складові як: мовно-культурна; інформаційно-пропагандистська; агресія проти історичної пам'яті нації; конфесійна агресія [3, с. 15; 4, с. 602].

Отже, розглянемо особливості та специфіку здійснення фінансових злочинів у період війни як загрозу фінансовій безпеці держави, стан їх розслідування та проаналізуємо вплив даного фактору на національну безпеку держави, виокремивши проблемні аспекти, що потребують вирішення..

Фінансові злочини й у мирний час є серйозною загрозою фінансовій безпеці будь-якої держави, тому особливої уваги вимагає дослідження цього питання, коли на території України російська федерація окрім столітньої гуманітарної агресії, здійснює вже більше як три роки й агресивну збройну агресію, де економічна стабільність та довіра до фінансової системи є особливо важливою платформою для організації супротиву, захисту та підтримки Збройних сил України.

Зауважимо, що війна породжує вразливість, фінансову нестабільність та хаос суспільства, що є досить сприятливими умовами для збільшення рівня злочинності.

Адже фокус держави та її інституцій направлений на вирішення більш нагальних проблем, пов'язаних з війною, при цьому люди є більш вразливі та незахищені. Тому, відсутність належного контролю за рухом грошових потоків, які надходять від міжнародних партнерів у вигляді фінансової та гуманітарної допомоги, також підсилює зростання фінансових злочинів, які необхідно досліджувати та розробляти дієві заходи протидії.

«Фінансовий злочин» є досить узагальненим поняттям, що охоплює будь-які незаконні дії, пов'язані з фінансовими операціями, які завдають шкоди суспільству чи державі, тобто будь-які незаконні дії з використанням фінансового елементу. До переліку фінансових злочинів переважно відносять такі діяння, як шахрайство, ухилення від сплати податків, відмивання грошей, незаконні операції з платіжними картками, електронними грошима, форензік, корупція, тіньові операції на онлайн ринку тощо. Слід зазначити, що з розвитком діджиталізації, злочинці розвивають нові й досконаліші механізми шахрайства, що змушує більш комплексно розробляти та вживати дієвих заходів протидії даним явищам саме у співпраці правоохоронних органів із фінансовими установами.

Перш за все, розглянемо такий фінансовий злочин як ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів). Цей злочин включає умисне ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), що вчиняється службовими особами суб'єктами господарювання, та особами, які займаються підприємництвом без реєстрації суб'єкта господарювання [5]. Наслідком таких дій є те, що до бюджету чи цільових фондів не надходять грошові кошти, які мали б сплачуватись при прозорій підприємницькій діяльності. Фіксація цього злочину відбувається неподанням документів щодо обчислення і сплати податків, заниження чи приховування об'єкта оподаткування, неправильне обчислення сум податків і зборів, заниження податкових ставок і т.д. Зазначимо, що у 2024 році, найнижча межа для притягнення до кримінальної відповідальності за ухилення від сплати податків і зборів становила 4542000 грн.

Щодо ситуації з фіксацією та розслідуванням цих злочинів, то Бюро економічної безпеки за минулий рік відкрило майже 700 проваджень за статтею 212 Кримінального кодексу України (КК України) [6], вручено 41 підозру, направило до суду 7 обвинувальних актів та 24 клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності. За січень-квітень цього року зареєстрало 270 проваджень, вручено 13 підозр, та до суду відправили 7 клопотань про звільнення від кримінальної відповідальності [7].

Данастатистикасвідчитьпровисокийпоказникзвільненнявідвідповідальності. Така ситуація склалася через те, що частина 4 статті 212 КК України передбачає, що особа, яка вчинила цей злочин, звільняється від кримінальної відповідальності, якщо до моменту притягнення до кримінальної відповідальності сплатила податки, збори (обов'язкові платежі), і відшкодувала шкоду завдану державі. Кримінальна відповідальність за статтею 212 КК України настає не за сам факт несплати податків чи інших обов'язкових платежів, а за ухилення від виконання даного обов'язку. Первинним в ухиленні від сплати податків є умисел на несплату грошових зобов'язань, а не сам факт їх наявності. Несплата податків, що сталася

з необережності, виключає їх кваліфікацію за ст. 212 КК України. Однак, це не звільняє від кримінальної відповідальності взагалі, адже може бути кваліфікована інша стаття, наприклад, 367 КК України (службова недбалість) тощо.

Надалі розглянемо ситуації в державі із корупційними злочинами, адже саме останні впливають на рівень готовності міжнародних партнерів надавати фінансову та військову підтримку Україні для боротьби з ворогом, оскільки фінансові потоки допомоги становлять десятки мільярдів доларів, які не завжди йдуть за своїм цільовим призначенням. При цьому протидія корупції є важливою умовою для отримання допомоги, зокрема від Європейського Союзу, Сполучених штатів Америки, Міжнародного валютного фонду. Тому боротьба держави та правоохоронних органів із фінансовою злочинністю має бути прозорою та ефективною, щоб це в першу чергу спонукало міжнародних партнерів надавати фінансову та військову підтримку, та сприяло економічному потенціалу нашої країни.

Зауважимо, що подоланням корупції (фіксуванням, розслідуванням, врученням вироків, підготуванням та поданням пропозицій щодо антикорупційної стратегії, аналіз ситуації із запобіганням та протидією корупції) на державному рівні в Україні займаються такі основні суб'єкти як: Національне антикорупційне бюро України (НАБУ), яке розслідує топ-корупцію; Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК), яке формує антикорупційну політику та запобігає корупції; Спеціалізована антикорупційна прокуратура (САП), що здійснює нагляд за розслідуваннями НАБУ; Вищий антикорупційний суд (ВАКС), який розглядає антикорупційні справи; Служба безпеки України (СБУ), що протидіє корупції в держструктурах; Державне бюро розслідувань (ДБР) розслідує справи пов'язані з корупцією, але тільки ті, які не відносяться до компетенції НАБУ; Національна рада з питань антикорупційної політики при президенті України, що є консультативно-дорадчим органом, до обов'язків якого входить підготовка та подання президентові держави пропозицій щодо антикорупційної стратегії, аналіз ситуації із запобіганням та протидією корупції в Україні.

Щодо ситуації з корупцією в країні, то в Індексі сприйняття корупції (Corruption Perceptions Index – CPI) за 2024 рік Україна отримала 35 балів зі 100 можливих, а у дослідженні Transparency International наша країна посідає 105 місце поміж 180 країн [8]. Такі дані свідчать про певний застій у питанні боротьби з корупцією, навіть попри активні законодавчі та урядові дії, реалізовані у 2023 році. Показник України в CPI–2024 має стати сигналом для влади про те, що в країні активізувалися негативні тренди на шляху до зниження рівня корупції, які надалі помітно впливають на сприйняття країни. І для подолання цих перешкод недостатньо точкових декларативних оновлень – необхідно впровадити системні зміни в підходах щодо управління країною.

Тому, у 2025 році Україні рекомендовано здійснити низку заходів, що посилять її спроможності у боротьбі з корупцією: збільшити кількість суддів та персоналу Вищого антикорупційного суду; продовжити роботу та усунути перешкоди щодо розслідувань топ-корупційних справ, включно з арештом та конфіскацією злочинних активів; належно імплементувати Державну антикорупційну програму; впорядкувати внутрішні процедури НАЗК; посилити спроможність НАБУ щодо проведення судових експертиз та незалежного прослуховування; завершити

зовнішній аудит ефективності Національного антикорупційного бюро України за участю трьох незалежних експертів з міжнародним досвідом та опублікувати відповідний звіт; внести законодавчі зміни, які дозволять САП керувати запитами про екстрадицію та взаємну правову допомогу і раціоналізувати наслідки закінчення строку досудового розслідування («поправки Лозового»); прийняти закон про комплексну реформу Агентства з розшуку та менеджменту активів (АРМА); розмежувати повноваження між Рахунковою палатою і Держаудитслужбою; продовжити гармонізацію українського законодавства про публічні закупівлі.

Усі ці вимоги – це, узгоджена програма, спрямована на повноцінну і якісну євроінтеграцію України, а також посилення її економічної спроможності та інвестиційної привабливості, виконання таких рекомендацій сприятиме покращенню рівня боротьби з корупцією в Україні та сприятиме її подальшому розвитку та взаємодії зі світом.

Наступним вид фінансового злочину необхідний для дослідження – легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом. До легалізації (відмивання) майна, у тому числі грошових коштів, відносяться дії, пов'язані із заволодінням та розпорядженням майном, одержаним злочинним шляхом, у тому числі фінансові операції з цим майном, чи дії, спрямовані на приховування, маскувannya походження майна. До легалізації відносяться дії пов'язані з заволодінням та розпорядженням майном (у тому числі грошима) одержаним злочинним шляхом, включаючи фінансові операції з цим майном чи дії спрямовані на приховування його походження [9]. Саме від таких злочинів у економіку потрапляють «брудні» кошти, а під загрозою може опинитись нормальне функціонування фінансової системи та довіра до держави в цілому.

Протидія легалізації доходів та фінансуванню тероризму в Україні здійснюється через Державну службу фінансового моніторингу України та запровадження заходів, визначених Законом України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» [9]. Ці заходи включають застосування принципів «Знай свого клієнта», подання звітів про підозрілі операції до Держфінмоніторингу та впровадження внутрішніх програм відповідності суб'єктами первинного фінансового моніторингу.

Зокрема, законом України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму» від 28 листопада 2002 р. № 249-ІУ у редакції Закону від 18 травня 2010 р. № 2258-УІ передбачено здійснення фінансового моніторингу, тобто сукупність заходів, які здійснюються суб'єктами фінансового моніторингу у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму, що включають проведення державного фінансового моніторингу та первинного фінансового моніторингу. Згідно із частиною 2 статті 5 суб'єктами первинного фінансового моніторингу є: банки, страховики (перестраховики), кредитні спілки, ломбарди та інші фінансові установи; платіжні організації, члени платіжних систем, еквайрингові та клірингові установи; товарні, фондові та інші біржі; професійні учасники ринку цінних паперів; компанії з управління активами; оператори поштового зв'язку, інші установи, які проводять фінансові операції

з переказу коштів; філії або представництва іноземних суб'єктів господарської діяльності, які надають фінансові послуги на території України; спеціально визначені суб'єкти первинного фінансового моніторингу. Звідси зрозуміло, що для протидії вчинення цього фінансового злочину, співпраця фінансових установ із правоохоронними органами має бути оперативною і чіткою.

Слід зауважити, що гроші є предметом легалізації, якщо вони одержані заздалегідь і з порушенням кримінального законодавства, тобто, гроші, одержані внаслідок вчинення злочину, який передував самій легалізації доходів. При цьому легалізація виражається: у вчиненні фінансових операції з незаконно одержаними коштами; укладенні угоди з такими коштами; у діях, які вчиняються для приховання/маскування незаконного походження коштів; набутті, володінні, використанні коштів, одержаних злочинним шляхом (що передувало легалізації).

До прикладу, до фінансових операцій відноситься купівля чи продаж цінних паперів (інших фінансових активів), переказ грошей з одного на інший рахунок, отримання кредиту чи позики. А до приховування – укладення фіктивних угод про надання кредитів, внесення коштів на банківські рахунки в офшорних зонах (де крім сприятливих податкових умов, зберігається режим фінансової секретності) [7].

Центральний орган, який координує діяльність у сфері фінансового моніторингу Державна служба фінансового моніторингу України (Держфінмоніторинг), а безпосереднє розслідування злочинів, пов'язаних з відмиванням коштів здійснюють такі правоохоронні органи як: Служба безпеки України, Державне бюро розслідувань та Національна поліція України.

Щодо ситуації в державі із даним видом фінансового злочину, то за даними Офісу генерального прокурора [10] у 2024 році, Національна поліція зареєструвала тільки 710 кримінальних проваджень за фактом легалізації (відмивання) згідно стаття 209-1 КК України «Умисне порушення вимог законодавства про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення», вручила за рік 452 підозри та передала 386 обвинувальних акти до суду.

Для порівняння за цей же період Бюро економічної безпеки відкрило 116 проваджень, вручило 23 підозри та 9 обвинувальних актів передано до суду. НАБУ зареєструвало 32 провадження, вручило 14 підозр та тільки 5 справ скерувало до суду. За січень-квітень 2025 року Національна поліція вже встигла зареєструвати близько 300 таких проваджень, вручити 224 підозри, скерувати 108 обвинувальних актів до суду, при цьому Бюро економічної безпеки відкрило тільки 54 провадження, вручено 12 підозр та 8 обвинувальних актів передано до суду. НАБУ, відповідно, лише 15 проваджень відкрито, із 5 підозрами, але до суду не передало жодної справи.

Дана статистика свідчить про активність фіксації та відкриття проваджень за даним видом злочину, проте низький показник вручених підозр свідчить про наявність проблем як неякісне слідство, чи недостатність кадрів, чи наявність низки недоліків, що негативно впливають на протидію даного виду злочину.

Слід зауважити, що Урядом прийнято План заходів у сфері запобігання та протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, на період

до 2026 року. Затвердженим Планом заходів передбачено інституційне, законодавче, організаційне та практичне удосконалення національної системи боротьби з відмивання «брудних» коштів відповідно до міжнародних стандартів. При цьому, заходи поділені на групи, за кожною з яких закріплені виконавці та термін виконання, з метою охоплення всіх складових національної системи фінансового моніторингу. Зарубіжний досвід щодо даної проблематики та імплементація її до вітчизняних реалій нами висвітлено у попередніх наукових працях [11].

Ще одним видом фінансових злочинів є шахрайство – це заволодіння чужим майном шляхом обману чи зловживання довірою, а предметом шахрайства здебільшого є гроші. Стаття 190 Кримінального кодексу України [6] визначає відповідальність за злочин шахрайства, тобто заволодіння чужим майном чи майновим правом шляхом обману або зловживання довірою. Покарання за шахрайство залежить від обставин і може варіюватися від штрафу до позбавлення волі на строк до 12 років з конфіскацією майна у випадках вчинення злочину в особливо великих розмірах або організованою групою.

Статистика дає чітке розуміння, що шахрайство є одним із найпоширеніших фінансових злочинів. Тільки з січня по квітень 2025 року, відкрито 31000 проваджень, повідомлено 8500 особам про підозру та направлено до суду 50000 обвинувальних актів. Для порівняння минулого року Національна поліція України зареєструвала 82000, вручено більше 18000 підозр, скеровано до суду більше 14000 обвинувальних актів [10].

Якщо проаналізувати шахрайські дії з платіжними картками, то кількість незаконних дій з платіжними картками, за якими були понесені збитки, протягом 2023 року зросла на чверть та становила 272 тис. операцій. Сума збитків надавачів платіжних послуг, торговців, клієнтів від незаконних дій з платіжними картками за минулий рік становила майже 833 млн грн. Це на 73% більше, ніж у 2022 році [12]. У 2024 році спостерігалось зменшення кількості незаконних дій та шахрайських операцій з використанням платіжних карток, за якими були понесені збитки. Цей показник порівняно з 2023 роком знизився на 2 тис. операцій (або на 1%) – до 270 тис. операцій.

Відповідно на один мільйон видаткових операцій із платіжними картками припадала 31 шахрайська операція. Відносна кількість шахрайських операцій зменшилася ще суттєвіше – на 8%, якщо порівнювати з 2023 роком, завдяки зростанню загальної кількості видаткових операцій. Про це свідчать результати аналізу отриманих за 2024 рік статистичних даних щодо збитків надавачів платіжних послуг, їх клієнтів та торговців.

Сума збитків від незаконних дій та шахрайських операцій з використанням платіжних карток за 2024 рік зросла на 37% – до загальної суми 1,1 млрд грн. Це пов'язано із зростанням середньої суми однієї незаконної операції на 39% порівняно з 2023 роком (з 3 065 грн у 2023 році до 4 247 грн у 2024 році). Водночас у 2024 році, крім зростання суми збитків, відбулося і зростання загальної суми видаткових операцій з використанням платіжних карток (на 8%). Відповідно відносний рівень збитків від шахрайства з використанням платіжних карток до загальної суми видаткових операцій у 2024 році зріс менше – на 28%. Отже, на один мільйон гривень, витрачених за допомогою платіжних карток, припадало 176 грн збитків від шахрайства [13].

Показники збитків від шахрайства за 2024 рік демонструють, що в більшості випадків люди стають жертвами шахраїв через недотримання основних правил платіжної безпеки. Тому, у 2025 році Національний банк продовжує практику підвищення рівня обізнаності громадян про правила безпечного використання платіжних карток та інтернет-банкінгу і повторно проводить Всеукраїнську інформаційну кампанію з платіжної безпеки #ШахрайГудбай [13].

Слід зазначити, що Національний банк спільно з Кіберполіцією, іншими державними органами та учасниками платіжного ринку системно працюють над підвищенням фінансової грамотності громадян, формуванням розуміння основних правил кібергігієни, а також протидіють фішингу через блокування шкідливих сайтів. Проте, нажаль, користуючись війною та скрутним становищем українців, шахраї підлаштовуються та маніпулюють почуттями людей, коли вони найбільш вразливі, знаходять нові схеми для обману.

Проаналізуємо ще такий фінансовий злочин, як незаконні дії з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків, електронними грошима. Від таких злочинних дій фактично потерпає нормальне функціонування банківської системи та особисті фінансові інтереси потерпілих. Крім документів на переказ та платіжних карток, до предмету відносяться інші об'єкти, за допомогою яких можливо отримати доступ до банківського рахунку, здійснити фінансові операції із цими коштами (до прикладу, розрахунковий чек). Якщо результатом використання таких підроблених документів є заволодіння чужими коштами, такі дії додатково кваліфікуються як шахрайство.

Статистика минулого року свідчить про те, що Національна поліція України відкрила 434 провадження, вручила 422 підозри, та передала 286 обвинувальних актів до суду за незаконні дії з документами. Для порівняння Бюро економічної безпеки відкрило 29 кримінальних проваджень, скеровано до суду лишень 8 справ. У січні-квітні 2025 Національна поліція України зареєструвала 225 досудових розслідувань, вручено 213 підозр та передано 170 обвинувальних актів, при цьому Бюро економічної безпеки (для якого ця стаття є профільною) відкрило лишень 12 кримінальних проваджень, вручено 2 підозри, та звернулося до суду із двома клопотаннями про звільнення від кримінальної відповідальності.

Хоча цей вид фінансового злочину не є досить поширеним, проте, очевидно, що банки та інші фінансові установи потребують ефективної системи, яка б справлялась із виявленням підробки та несанкціонованого доступу до фінансів, оскільки в цілому це впливає на довіру до банківської системи та становить загрозу фінансовій безпеці держави.

Як бачимо, правоохоронна система активно залучена до розслідувань фінансових злочинів, які загалом мають важливий вплив на економічну стабільність та рівень довіри від міжнародних партнерів, і боротьба з такими злочинами під час війни має бути максимально ефективною.

В умовах воєнної агресії банківська система держави, на яку спрямована дана агресія особливу увагу повинна спрямовувати на забезпечення безпеки від кіберзагроз для банків та їхніх клієнтів акцентуючи на таких аспектах, як: адаптивність банківського сектора до новітніх кіберзагроз; посилення відповідальності банків, у

тому числі й фінансової, перед регулятором; віддалена робота банківських фахівців, що породжує зростання ризиків людського фактора; швидке оновлення шкідливого програмного забезпечення.

Варто врахувати, що жодна банківська установа в банківському секторі України не зацікавлена в поширенні інформації про кібератаку, якої вона зазнала. Причиною такої закритості є насамперед загроза підвищення репутаційних ризиків, оскільки така інформація, навіть у разі відбиття кібератаки, може призвести до відтоку клієнтів, які будуть забирати депозити, знижуючи ліквідність банку.

Ще одним фактором небажання банків поширювати подібну інформацію є те, що така інформація приверне увагу інших зловмисників, які, маючи досвід і необхідні інструменти, можуть пройти через встановлені патчі і знову здійснити успішну кібератаку на інфраструктуру банку.

Запобігання загрозам, не тільки явним, але й потенційним є основою функціонування національної безпеки банківської системи [13] та завданням Національного банку України. Враховуючи сучасні тенденції, Національний банк України сформував окремий інструмент для збору та обміну інформацією про інциденти інформаційної безпеки – MISIP-NBU Центру кіберзахисту відповідно до Положенням про організацію кібербезпеки в банківській системі України та внесення змін до Положення про визначення об'єктів критичної інфраструктури в банківській системі України [14]. По суті, це спеціалізований веб-сайт Національного банку, який побудований на базі відкритої платформи MISIP та призначений для організації доступу банків до системи збору, обробки, зберігання та обміну інформацією загального організаційно-технічного характеру в режимі реального часу з урахуванням вимог конфіденційності. Зауважимо, що таким чином, банківський сектор та регулятор знають про всі інциденти інформаційної безпеки.

Регулятор ретельно підійшов до питання формування ефективної системи кібербезпеки. Так, разом із прийняттям Закону України «Про критичну інфраструктуру» [15], було затверджено Положення про організацію кібербезпеки в банківській системі України [16], в якому, серед іншого, описані чіткі вимоги до внутрішньої системи кібербезпеки українських банків, а саме: закріплено основні принципи організації кібербезпеки в банківській системі України; висвітлено принципи організації обміну інформацією між банками та регулятором; визначено заходи щодо забезпечення кіберзахисту об'єктів критичної інформаційної інфраструктури банків; окреслено вимоги до проведення незалежного аудиту інформаційної безпеки в банківській системі України та ін.

Варто також зазначити, що регулятор чітко визначив покарання банку за неналежний рівень кіберзахисту. Згідно з чинним Положенням про застосування Національним банком України заходів впливу, кіберризиків прирівнюються до ризиків фінансового моніторингу, а штраф за порушення відповідних вимог законодавства становитиме 0,01 відсотка від суми зареєстрованого статутного капіталу банку. Таким чином, збитки банків через порушення вимог безпеки критичної інфраструктури та реалізацію кіберзагроз проти конкретного банку через відповідні недоліки його кіберстійкості можуть проявлятися у втраті значних обсягів фінансових ресурсів, що негативно впливає на банківську діяльність,

особливо з огляду на зниження економічної активності банків в умовах проведення військових дій на території України. Тому, банки зобов'язані детально відстежувати потенційні загрози та ризики.

Так, якщо згрупувати найбільш типові кібератаки на банківський сектор, то можна виділити наступні об'єкти атак: конфіденційна або банківська таємниця; банківська інфраструктура; кошти клієнтів та банків; сайти банків та регуляторів.

Підсумовуючи вищезазначене, виокремимо низку обов'язкових заходів для мінімізації чи уникнення кібератак та кіберзагроз українському банківському сектору в умовах воєнної агресії, а саме: своєчасне оновлення версій програмного забезпечення до актуальних, що дозволить якнайшвидше закрити виявлені вразливості програмного забезпечення та кібербезпеки; проведення тестування на проникнення, що дозволить виявити проблеми взаємодії програмних систем банків, вузькі місця та забезпечить високу ефективність реагування на неочікувані кібератаки.

Сьогодні кіберзлочинність перетворилася у справжню тіньову економіку, адже в мережі Інтернет можна купити будь-що – від викрадених даних про кредитні картки до шкідливого коду для інфікування комп'ютерів як фізичних осіб так і державних установ. Веб-сайт, на якому можна знайти незаконні товари, називається тіньовим або даркнет-ринком. За останні роки ці ринки значно еволюціонували, тим самим сприяючи розвитку кіберзлочинності. Досліджувати та виробляти методи протидії функціонуванню сучасним тіньовим ринкам необхідно з метою підвищення поінформованості урядів, компаній та окремих людей про об'єм проблеми кіберзлочинності, адже це явище є масштабною загрозою фінансовій системі країни, й національній безпеці в цілому, особливо в період війни.

Список використаних джерел:

1. Про національну безпеку України: Закон України від 21 червня 2018 року № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>
2. Василенко В. Україноцентрична гуманітарна політика – змістовна основа нацбезпеки України. URL: <https://tyzhden.ua/ukrainotsentrychna-humanitarna-polityka-zmistovna-osnova-natsbezpeky-ukrainy/>
3. Васильчишин О. Б. Національні цінності та інтереси у забезпеченні національної безпеки України. *Актуальні питання економіки, фінансів, менеджменту та права в сучасних умовах*. 2023 Jan 10:14. URL: <https://www.economics.in.ua/2023/01/blog-post.html>
4. Модерні фінанси: глобальні виклики і сучасні тренди. Монографія / за ред. д.е.н., проф. А. І. Крисоватого. Тернопіль: Економічна думка, 2024. 1011 с.
5. Васильчишин О. Б. Фінансові злочини у фіскальній сфері як загроза економічній безпеці України. *Світ фінансів*. 2021. № 1(66). С. 124–137. URL: <http://sf.wunu.edu.ua/index.php/sf/article/view/1422/1428>
6. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n1482>
7. Баранова Н. Фінансові злочини у період війни. URL: https://biz.ligazakon.net/analitics/228455_fnansov-zlochiny-u-perod-vyni

8. Антикорупція на паузі. Україна в Індексі сприйняття корупції – 2024. URL: <https://cpi.ti-ukraine.org>
9. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України від 6 грудня 2019 року № 361-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text>
10. Офіс генерального прокурора. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/statistika>
11. Васильчишин О., Титор В., Цар А. Імплементация зарубіжного досвіду щодо розслідування фінансових злочинів. *Економічний аналіз*. 2020. №30. С. 17-23.
12. Як уникнути шахрайства з платіжними картками. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/prichinoyu-bilshosti-shahrayskih-vipadkiv-z-platijnimi-kartkami-stalo-rozgoloshennya-danih-yihnimi-koristuvachami>
13. Кількість випадків шахрайства з картками знизилася, збитки за ними – зросли. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/kilkist-vipadkiv-shahraystva-z-kartkami-znizilasya-zbitki-za-nimi--zrosli>
14. Положення про визначення об'єктів критичної інфраструктури в банківській системі України: Постанова Правління Національного банку України від 30.11.2020 № 151 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0151500-20#Text>
15. Про критичну інфраструктуру: Закон України від 16.11.2021 р. № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>
16. Положення про організацію кібербезпеки в банківській системі України: Постанова Правління Національного банку України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1882-20#Text>

References:

1. Verkhovna Rada of Ukraine (2018). Law of Ukraine «Pro natsionalnu bezpeku Ukrainy» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> [in Ukrainian].
2. Vasylenko, V. (2016). «Ukrainotsentrychna humanitarna polityka – zmistovna osnova natsbezpeky Ukrainy». <https://tyzhden.ua/ukrainotsentrychna-humanitarna-polityka-zmistovna-osnova-natsbezpeky-ukrainy/> [in Ukrainian].
3. Vasylchyshyn, O.B. (2023). «Natsionalni tsinnosti ta interesy u zabezpechenni natsionalnoi bezpeky Ukrainy», Aktualni pytannia ekonomiky, finansiv, menedzhmentu ta prava v suchasnykh umovakh. <https://www.economics.in.ua/2023/01/blog-post.html>
4. Krysovatyi, A. (eds.) (2024). «Moderni finansy: hlobalni vyklyky i suchasni trendy». Ternopil: Ekonomichna dumka.
5. Vasylchyshyn, O.B. (2021). «Finansovi zlochyyny u fiskalnii sferi yak zahroza ekonomichnii bezpetsi Ukrainy», *Svit finansiv*, 1(66), 124–137. <http://sf.wunu.edu.ua/index.php/sf/article/view/1422/1428>
6. Verkhovna Rada of Ukraine (n.d.). Law of Ukraine «Kryminalnyi kodeks Ukrainy». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n1482> [in Ukrainian].
7. Baranova, N. «Finansovi zlochyyny u period viiny». https://biz.ligazakon.net/analytics/228455_finansov-zlochyni-u-perod-vyni [in Ukrainian].

8. «Antykoruptsiia na pauzi. Ukraina v Indeksi spryiniattia koruptsii – 2024». <https://cpi.ti-ukraine.org> [in Ukrainian].
9. Verkhovna Rada of Ukraine (2019). Law of Ukraine «Pro zapobihannia ta protydiu lehalizatsii (vidmyvanniu) dokhodiv, oderzhanykh zlochynnym shliakhom, finansuvanniu teroryzmu ta finansuvanniu rozpovsiudzhennia zbroi masovoho znyshchennia». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text>
10. Prosecutor General's Office. <https://gp.gov.ua/ua/posts/statistika> [in Ukrainian].
11. Vasylychshyn, O., Tytor, V., & Tsar, A. (2020). «Implementatsiia zarubizhnogo dosvidu shchodo rozsliduvannia finansovykh zlochyniv», *Ekonomichnyi analiz*, 30, 17-23.
12. National Bank of Ukraine (n.d.). «Yak unykuty shakhraistva z platizhnymy kartkami». <https://bank.gov.ua/ua/news/all/prichinoyu-bilshosti-shahrayskih-vipadkiv-z-platijnimi-kartkami-stalo-rozgoloshennya-danih-yihnimi-koristuvachami>
13. National Bank of Ukraine (n.d.). «Kilkist vipadkiv shakhraistva z kartkami znyzylasia, zbytky za nymy – zrosly». <https://bank.gov.ua/ua/news/all/kilkist-vipadkiv-shahraystva-z-kartkami-znizilasya-zbitki-za-nimi--zrosli> [in Ukrainian].
14. National Bank of Ukraine (2020). «Polozhennia pro vyznachennia obektiv krytychnoi infrastruktury v bankivskii systemi Ukrainy». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0151500-20#Text> [in Ukrainian].
15. Verkhovna Rada of Ukraine (2021). Law of Ukraine «Pro krytychnu infrastrukturu». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> [in Ukrainian].
16. National Bank of Ukraine (n.d.). Polozhennia pro orhanizatsiiu kiberbezpeky v bankivskii systemi Ukrainy. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1882-20#Text> [in Ukrainian].